

УДК 342.7

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9\(15\)-542-550](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-9(15)-542-550)

Павловська Наталія Володимирівна кандидат юридичних наук,
доцент, <https://orcid.org/0000-0003-3311-0364>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН

В даній статті розкрито актуальні питання систематизації суб'єктів адміністративно-деліктних процесуальних відносин.

Загально визнано, що суб'єктом суспільних відносин є носій предметно-практичної діяльності та пізнання (індивідуальна особа або соціальна група), джерело активності, яка спрямована на певний об'єкт.

В теорії права суб'єктом права вважається особа (фізична або юридична), що за законом має здатність мати і реалізовувати безпосередньо або через представника свої права та юридичні обов'язки (наявність правосуб'єктності).

Правосуб'єктність, як правова категорія, складається із: правоздатності, дієздатності, деліктоздатності, правочиноздатності тощо, та якими наділені, як суб'єкти матеріальних адміністративно-правових відносин, так і суб'єкти процесуальних адміністративно-правових відносин.

Адміністративно-процесуальна правоздатність — це здатність мати юридичні права та обов'язки в адміністративно-деліктному процесі. Вона визнається у всіх громадян України, іноземців, осіб без громадянства, а також у органів державної влади та інш. державних органів, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями, які є юридичними особами.

Адміністративно-процесуальна правоздатність виникає у громадян з моменту їх народження і припиняється у разі смерті. У юридичних осіб вона виникає з моменту їх реєстрації та припиняється їх ліквідацією.

Для участі в адміністративно-деліктному процесі, крім загальної адміністративної процесуальної правоздатності, необхідною є також наявність конкретної адміністративно-процесуальної правоздатності, тобто по конкретній справі в адміністративному процесі.

Для того, щоб особисто брати участь під час розгляду адміністративної справи в суді, недостатньо мати лише адміністративну процесуальну правоздатність. Необхідним для учасника адміністративної справи є наявність

адміністративно-процесуальною дієздатності, тобто здатності особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи іншим особам: захиснику (адвокату) або представнику.

Ключові слова: суб'єкти права, суб'єкти адміністративного правопорушення (делікту), адміністративна правосуб'єктність, адміністративний процес, адміністративно-деліктний процес, адміністративно-процесуальна правоздатність, адміністративно-процесуальна дієздатність.

Pavlovska Natalia Volodymyrivna Candidate of legal sciences, associate professor, <https://orcid.org/0000-0003-3311-0364>

CURRENT ISSUES OF THE SYSTEMATIZATION OF SUBJECTS OF ADMINISTRATIVE-DELICT PROCEDURAL RELATIONS

Abstract. This article discloses topical issues of systematization of subjects of administrative-tort procedural relations.

It is generally accepted that the subject of social relations is the carrier of subject-practical activity and knowledge (an individual or a social group), a source of activity aimed at a certain object.

In the theory of law, a person (natural or legal entity) is considered to be a legal subject, who, according to the law, has the ability to have and exercise his rights and legal obligations directly or through a representative (the presence of legal personality).

Legal personality, as a legal category, consists of: legal capacity, legal capacity, delict capacity, legal capacity, etc., which both subjects of material administrative-legal relations and subjects of procedural administrative-legal relations are endowed with.

Administrative-procedural legal capacity is the ability to have legal rights and obligations in an administrative-delict process. It is recognized by all citizens of Ukraine, foreigners, stateless persons, as well as by state authorities, etc. state bodies, their officials and employees, enterprises, institutions, organizations that are legal entities.

Administrative and procedural legal capacity arises in citizens from the moment of their birth and ceases in case of death. In the case of legal entities, it arises from the moment of their registration and ends with their liquidation.

In order to participate in the administrative-delict process, in addition to the general administrative procedural legal capacity, it is also necessary to have a specific administrative-procedural legal capacity, that is, for a specific case in the administrative process.

In order to personally participate in the consideration of an administrative case in court, it is not enough to have only administrative procedural legal capacity. It is necessary for a participant in an administrative case to have administrative procedural capacity, that is, the ability to personally exercise his administrative procedural rights and duties, including entrusting the conduct of the case to other persons: a defender (lawyer) or a representative.

Keywords: subjects of law, subjects of administrative offense (tort), administrative legal personality, administrative process, administrative-tort process, administrative-procedural legal capacity, administrative-procedural legal capacity.

Постановка проблеми. Всі суб'єкти-учасники адміністративного процесу мають потенційну здатність вступати в адміністративно-деліктні процесуальні відносини.

Важливо зазначити, що суб'єкт адміністративного процесу характеризується зовнішньою відокремленістю. Він виступає у вигляді єдиної особи, здатний відповідно до своїх процесуальних прав та обов'язків виробляти, виражати й здійснювати певну волю як учасник конкретних суспільних відносин.

Однією з особливостей процесуальних адміністративно-правових відносин є те, що в них можуть брати участь суб'єкти, які не беруть участі у матеріальних адміністративно-правових відносинах, наприклад, прокурор, суд.

Суб'єкти адміністративного процесу, залежно від своїх процесуальних функцій, поділяються на: ті, які наділені владними повноваженнями, безпосередньо мають право здійснювати провадження, і яким держава надала широкі права та обов'язки; ті, які мають «зацікавлену» позицію щодо ходу та наслідків у індивідуальній справі; та ті, які займають «пасивну» позицію щодо ходу та наслідків у індивідуальній справі, вони залучаються до участі у ній в зв'язку з тим, що це необхідно для з'ясування істини, найбільш повного і всебічного встановлення всіх обставин у адміністративній справі.

Характерною особливістю адміністративного процесу є те, що в окремих випадках вирішення конкретної справи може відбуватися без участі осіб, що сприяють суб'єктам, які наділені владними повноваженнями щодо відповідного адміністративного провадження.

На сьогодні інститут суб'єктів адміністративно-деліктного процесу частково досліджений в теорії адміністративного процесу. Теоретиками адміністративного процесу запропоновані різноманітні класифікації суб'єктів процесуальних правовідносин залежно від того, що вкладається кожним з теоретиків у зміст адміністративного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальними питаннями адміністративно-процесуальної науки, що пов'язані із становленням та

визначенням суб'єктів-учасників адміністративного процесу, приділяли увагу такі вчені: В. Авер'янов, І. Арістова, Н. Армаш, Д. Бахрах, В. Білоус, І. Бородин, І. Голосніченко, В. Гошовський, І. Грибок, Е. Демський, О. Дугенець, В. Колпаков, С. Короєд, С. Кузніченко, О. Кузьменко, В. Лорія, Д. Лук'янець, О. Остапенко, С. Петков, А. Подоляка, Т. Проценко, В. Рядінська, О. Соколова, Г. Шевчук, та інші.

Мета статті – дослідження суб'єктів адміністративно-деліктних процесуальних відносин та їх систематизація.

Виклад основного матеріалу. В управлінському процесі беруть участь три групи суб'єктів, а саме:

1. «Наділені власними повноваженнями (сторона яка управляє) – Президент, вищі посадові особи, вищі органи виконавчої влади».
2. Суб'єкти, на яких поширюється власний вплив (керована сторона). До них належать фізичні та юридичні особи, які не наділені власними повноваженнями у сфері управління.
3. Суб'єкти які одночасно володіють власними повноваженнями та перебувають під управлінським впливом. Це посадові особи, державні та муніципальні службовці, структурні підрозділи органів державної влади та ін. [1, с. 24]

Що стосується адміністративного процесу як форми примусового впливу, як зазначає О.В. Кузьменко, то його суб'єктів можливо поділити на дві групи: суб'єкти, безпосередньо зацікавлені в результатах юридичного процесу, чий інтереси та суб'єктивні права підлягають захисту всіма процесуальними способами та прийомами: лідируючі суб'єкти, які виконують свої функції в чужому інтересі, з метою законного та обґрунтованого рішення по справі, яка розглядається [2, с. 241].

Інші науковці поділяють суб'єктів адміністративного процесу на індивідуальних – громадяни, іноземні громадяни, особи без громадянства; колективні – органи виконавчої влади, підприємства, установи, громадські об'єднання, державні та муніципальні службовці.

М.М. Тищенко визначає учасників процесу як громадян, інших осіб, колективи громадян і організації в особі їхніх представників, які наділені правами і несуть певні обов'язки, що дозволяють їм брати участь у розгляді адміністративних справ з метою захисту своїх прав і законних інтересів або прав і законних інтересів осіб, що представляються ними, колективів громадян чи організацій, а також сприяти здійсненню адміністративного процесу.

Організаторів же (лідируючих суб'єктів) він визначає як суб'єктів адміністративного процесу, що діють з метою ведення процесу, здатні самі на державно-владній основі приймати рішення в справі.

Група організаторів (лідуючих суб'єктів) неоднорідна. Істотне значення має стосунок того чи іншого органу (посадової особи) до правозастосування, тобто вирішення справи. Орган (посадова особа), що вирішує справу, лідує не тільки на стадії вирішення. Він має достатньо процесуальних можливостей, щоб забезпечити провадження на інших стадіях: повноваження процесуального контролю, санкціонування процесуальних дій, що проводяться іншими лідуючими суб'єктами, забезпечення виконання рішення. Таких організаторів учений пропонує називати проводом. Тому інші лідуючі суб'єкти залежно від ступеня публічності юридичної справи (юрисдикційна, позитивна) більшою чи меншою мірою залежні від проводу. В юрисдикційних справах лідуючі суб'єкти наділені більшою свободою в примусовій реалізації владних повноважень щодо зацікавлених осіб. В інших провадженнях такі лідуючі суб'єкти звертаються до проводу за санкціонуванням владного впливу. В останньому випадку процесуальний статус лідуючих суб'єктів наближається до статусу зацікавлених осіб. Нарешті всіх лідуючих суб'єктів можна віднести до складу учасників, оскільки реалізація примусових процесуальних дій у переважній більшості випадків здійснюється із санкції проводу.

Тому суб'єктів провадження вчений пропонує розподілити на провід та учасників. А останніх – на лідуючих суб'єктів, зацікавлених осіб та осіб, що сприяють розгляду справи.

В.К. Колпаков виділяє п'ять груп суб'єктів адміністративного процесу [3, с. 151]:

- 1) громадяни;
- 2) виконавчо-розпорядчі органи та структурні частини їх апарату;
- 3) об'єднання громадян та їх органи, а також органи самоорганізації населення, що мають адміністративно-процесуальну правосуб'єктність;
- 4) державні службовці, службовці органів місцевого самоврядування, посадові особи, наділені адміністративно-процесуальними правами та обов'язками;
- 5) інші державні органи та їх посадові особи.

Особливе місце серед них посідають громадяни. Вони, по-перше, є носіями прав і обов'язків (у тому числі й адміністративно-процесуальних) в будь-якій галузі публічно-управлінської сфери (господарській, соціально-культурній, адміністративній, політичній);

по-друге, специфіка загальноправового статусу громадян породжує в усіх інших суб'єктів адміністративного процесу обов'язок забезпечувати додержання їхніх прав;

по-третє, на відміну від інших суб'єктів, громадяни не є компетентними вирішувати адміністративні справи (якщо не наділені спеціальними

повноваженнями, але в цьому разі вони вже належать до іншої категорії суб'єктів);

по-четверте, громадяни не можуть вступати в адміністративно-процесуальні відносини безпосередньо один з одним.

Виконавчо-розпорядчі органи як суб'єкти адміністративного процесу характеризуються передусім тим, що вирішують індивідуально-конкретні справи. Проте, адміністративно-процесуальна правосуб'єктність виконавчо-розпорядчих органів при цьому неоднакова. Вона поділяється на загальну, галузеву та спеціальну.

Загальну правосуб'єктність мають ті органи, до компетенції яких входить вирішення широкого кола справ, незалежно від їх галузевої компетенції. До них належать, наприклад, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування.

Галузеву правосуб'єктність мають органи, до завдань яких входить вирішення справ у межах галузі. Це, наприклад, департаменти, служби, відділи міністерств.

Спеціальну правосуб'єктність мають органи, створені спеціально для вирішення вузького кола справ. Наприклад, адміністративна комісія районної державної адміністрації .

Враховуючи сучасні тенденції розвитку адміністративно-процесуального законодавства та теоретичні дослідження вчених-адміністративістів систему суб'єктів адміністративного процесу можливо представити наступним чином:

- Громадяни, іноземні громадяни та особи без громадянства;
- Державні органи, підприємства та установи;
- Громадські об'єднання та інші недержавні організації, підприємства та установи;
- Державні службовці;
- Службовці громадських об'єднань та інших недержавних формувань.

Громадяни, іноземні громадяни та особи без громадянства утворюють найбільш численну групу суб'єктів адміністративного процесу. Вони виступають в адміністративному процесі як:

- особи, які порушили адміністративну справу перед органом, котрий має право на його вирішення, у зв'язку з реалізацією своїх прав або виконанням обов'язків;

- сторони адміністративного спору, що заявила в органі, правомочному розглядати адміністративну справу, вимоги про захист порушеного або оспорюваного права, або сторони, до якої пред'явлено вимогу в органі про порушення або оспорювання нею прав заявника;

- треті особи, тобто особи, яка заявила самостійну вимогу на предмет спору, так і не заявила такої вимоги, але приєдналася до вимог однієї зі сторін;

- уповноваженого представника, якщо інше не передбачено законодавством;
- особи, яка притягається до адміністративної відповідальності;
- потерпілого, тобто особи, якій адміністративним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або матеріальну шкоду;
- особи, що захищає права та інтереси інших осіб;
- свідка, перекладача, експерта.

У кожному з перерахованих випадків правовий статус громадянина як учасника адміністративного процесу має свою специфіку, яка обумовлена тією роллю, яку виконує громадянин у процесі. Однак законодавство закріплює загальні процесуальні права та обов'язки, визнаючи за громадянами адміністративно-процесуальну правоздатність та адміністративно-процесуальну дієздатність.

Державні органи, підприємства та установи. Їм належить особлива роль у сфері публічно-правових відносин. Органи законодавчої (представницької) влади, органи виконавчої влади, суди, прокуратура в тій чи іншій мірі наділені правами з вирішення конкретних адміністративних справ. Державні органи, насамперед органи виконавчої влади, можуть виступати в адміністративному процесі як: органи, що розглядають і вирішують адміністративну справу; органи, які порушують справу у зв'язку із здійсненням своїх функцій перед органом, що має право на його вирішення; сторони адміністративно-правового спору, треті особи; органи, що захищають права і законні інтереси інших осіб (органів, установ, організацій). Державні підприємства, установи, об'єднання та інші юридичні особи з тих самих підстав, що і державні органи, можуть бути учасниками адміністративного процесу.

Громадські об'єднання та інші недержавні організації, підприємства та установи можуть виступати в адміністративному процесі як: недержавні формування (організації тощо), які порушила адміністративну справу у зв'язку із здійсненням своїх функцій перед органом, який має право на його вирішувати; сторони адміністративного спор; треті особи; організації, що захищають права та інтереси інших осіб; організацій, які вирішують адміністративну справу у випадках і межах, встановлених законодавством.

Державні службовці. Як суб'єкти адміністративного процесу службовці можуть виступати в якості: посадової особи, що розглядає та приймає рішення по адміністративній справі; посадової особи, яка порушила адміністративну справу у зв'язку із здійсненням: покладених на неї функцій перед органом, який має право на його вирішення; сторони адміністративно-правового спору; представника державного органу, державного підприємства, установи; треті особи; особи, яка притягається до дисциплінарної або адміністративної відповідальності.

Службовці громадських об'єднань та інших недержавних формувань. Наділені адміністративними правами та обов'язками недержавні службовці можуть виступати в адміністративному процесі як: службовець, який порушив адміністративну справу у зв'язку із здійсненням службових функцій перед органом, який має право на його вирішення; сторони адміністративно-правового спору; представника громадського об'єднання чи іншого недержавного формування, треті особи; службовця, який розглядає та приймає рішення по адміністративній справі у випадках передбачених законодавством; особи, яка притягається до адміністративної відповідальності у випадках, зазначених у законі. У передбачених законодавством випадках учасниками адміністративного процесу можуть виступати представники громадських об'єднань, організацій, наприклад, профспілки, товариства захисту прав споживачів, товариських судів тощо.

Більшість науковців вважають, що всіх **учасників провадження в справах про адміністративні правопорушення (делікти)** за характером процесуального статусу можна розподілити на три групи:

- 1) особи, які вирішують справи;
- 2) особи, яких притягують до відповідальності;
- 3) допоміжні учасники процесу.

До першої групи належать державні органи, їх посадові особи, уповноважені розглядати та приймати рішення в справах про адміністративні правопорушення. Перелік цих органів визначено в главі 16 КУпАП.

До другої групи можуть належати практично будь-які суб'єкти – як звичайні громадяни України, іноземці й особи без громадянства, так і органи, установи, підприємства та їх посадові особи.

До третьої групи належать: свідки, потерпілі, експерти, перекладачі, законні представники та представники.

Водночас можна відзначити й особливу групу учасників провадження – громадські організації, трудові колективи, адміністрації за місцем роботи, навчання або проживання правопорушників. Вони співпрацюють із державними органами, допомагаючи їм у виховній роботі. У низці випадків такі учасники провадження мають бути поінформовані про заходи адміністративного впливу, вжиті щодо винних. Також вони можуть подавати клопотання про скорочення строку позбавлення спеціального права. Також особа, яка вчинила правопорушення, може бути звільнена від адміністративної відповідальності з передачею матеріалів на розгляд товариського суду, громадської організації або трудового колективу.

Представників групи *суб'єктів, які вирішують справи*, можна поділити на:

- a) суб'єктів, які здійснюють провадження та складають протокол;

б) суб'єктів, що розглядають і приймають рішення в справі.
У певних адміністративних справах зазначені суб'єкти не збігаються.

Література:

1. Діденко Є.В. Реалізація права на справедливий суд при розгляді справ про адміністративні правопорушення: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 256 с.
2. Кузьменко О. В. Адміністративно-процесуальне право України : підручник / О. В. Кузьменко, Т. О. Гуржій ; за заг. ред. О. В. Кузьменко. Київ : Атіка, 2007. 416 с.
3. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. / В. К. Колпаков. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

References:

1. Didenko, Ye.V. (2021) Realizatsiia prava na spravedlyvyi sud pry rozghliadi sprav pro administratyvni pravoporushennia [Realization of the right to a fair trial in cases of administrative offenses]: monohrafiia. Zaporizhzhia: Vydavnychiy dim «Helvetyka». 256 s. [in Ukrainian]
2. Kuzmenko, O. V., Hurzhii, T. O. (2007) Administratyvno-protsesualne pravo Ukrainy [Administrative and procedural law of Ukraine]: pidruchnyk. za zah. red. O. V. Kuzmenko. Kyiv: Atika, 2007. 416 s.
3. Kolpakov, V. K. Administratyvna vidpovidalnist (administratyvno-deliktne pravo) [Administrative liability (administrative tort law)]: navch. posib. / V. K. Kolpakov. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 256 s.